

FINANČNÍ SLUŽBY A FINANČNÍ TRHY. BANKA. BANKOVNÍ SEKTOR

FINANČNÍ SLUŽBY

Finanční služby (finanční sektor) jsou z hlediska rozdělení národního hospodářství součástí sektoru služeb. Zahrnují služby z oblasti finančního průmyslu, jehož součástí jsou veškeré organizace, které se zabývají hospodařením s finančními prostředky - *finanční instituce*. Finanční služby využívají všechny organizace nebo jednotlivci, kteří potřebují buď uplatnit svoje přebytkové finanční zdroje nebo naopak získat dodatečné finanční zdroje pro svůj chod či podnikání. Finanční sektor používá různé *finanční instrumenty*.

Dle klasifikace CZ-NACE je finanční sektor řazen do kategorie **K- Peněžnictví a pojišťovnictví**, která se dále člení na následující oddíly a pododdíly:

64 - Finanční zprostředkování, kromě pojišťovnictví a penzijního financování

Tento oddíl zahrnuje přijímání a rozdělování finančních prostředků fondů (s výjimkou pojišťovnictví, penzijních fondů a povinného sociálního pojištění).

Tabulka: Kategorie CZ-NACE 64 - Finanční zprostředkování, kromě pojišťovnictví a penzijního financování

CZ-NACE	Název
64.1	Peněžní zprostředkování
64.11	Centrální bankovníctví
64.19	Ostatní peněžní zprostředkování
64.2	Činnosti holdingových společností
64.20	Činnosti holdingových společností
64.3	Činnosti trustů, fondů a podobných finančních subjektů
64.30	Činnosti trustů, fondů a podobných finančních subjektů
64.9	Ostatní finanční zprostředkování
64.91	Finanční leasing
64.92	Ostatní poskytování úvěrů
64.92.1	Poskytování úvěrů společnostmi, které nepřijímají vklady
64.92.2	Poskytování obchodních úvěrů
64.92.3	Činnosti zastaváren
64.92.9	Ostatní poskytování úvěrů j. n.
64.99	Ostatní finanční zprostředkování j. n.
64.99.1	Faktoringové činnosti
64.99.2	Obchodování s cennými papíry na vlastní účet
64.99.9	Jiné finanční zprostředkování j. n.

65 - Pojištění, zajištění a penzijní financování, kromě povinného sociálního zabezpečení

Tento oddíl obsahuje ručení za roční renty, pojistné smlouvy, investování pojistného pro vybudování portfolia finančních aktiv využívaných k hrazení pojistných událostí. Patří sem poskytování přímého pojištění a zajištění.

Tabulka: Kategorie CZ-NACE 65 - Pojištění, zajištění a penzijní financování, kromě povinného sociálního zabezpečení

CZ-NACE	Název
65.1	Pojištění
65.11	Životní pojištění
65.12	Neživotní pojištění
65.2	Zajištění
65.20	Zajištění
65.3	Penzijní financování
65.30	Penzijní financování

66 - Ostatní finanční činnosti

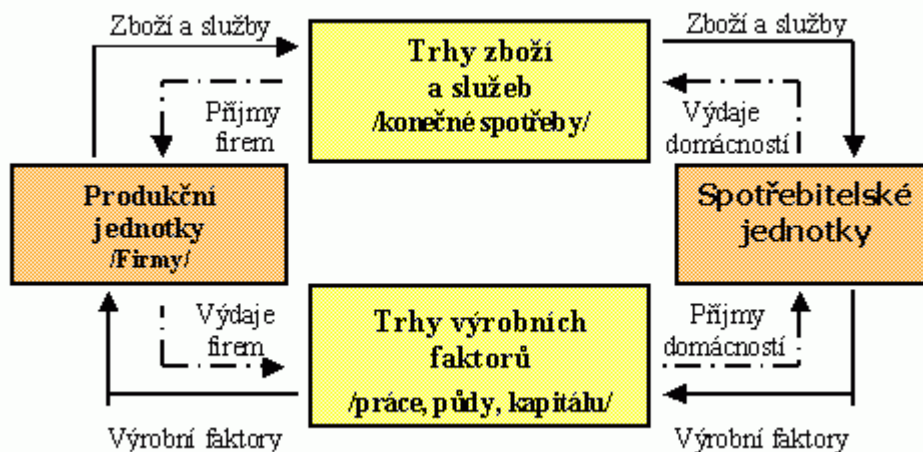
Tento oddíl zahrnuje poskytování služeb prováděných nebo těsně souvisejících s finančním zprostředkováním, netýká se však finančního zprostředkování přímo. Prvotní členění tohoto oddílu je podle druhu finančních transakcí nebo poskytovaných fondů.

Tabulka: Kategorie CZ-NACE 66 - Ostatní finanční činnosti

CZ-NACE	Název
66.1	Pomocné činnosti související s finančním zprostředkováním, kromě pojišťovnictví a penzijního financování
66.11	Řízení a správa finančních trhů
66.12	Obchodování s cennými papíry a komoditami na burzách
66.19	Ostatní pomocné činnosti související s finančním zprostředkováním
66.2	Pomocné činnosti související s pojišťovnictvím a penzijním financováním
66.21	Vyhodnocování rizik a škod
66.22	Činnosti zástupců pojišťovny a makléřů
66.29	Ostatní pomocné činnosti související s pojišťovnictvím a penzijním financováním
66.3	Správa fondů
66.30	Správa fondů

1.2 Finanční trhy

Finanční trhy jsou jedním z nezastupitelných prvků soustavy tržní ekonomiky, organickou součástí její struktury. Specifické postavení a funkce finančních trhů v této soustavě jsou dány dynamickou stránkou celé finanční soustavy pojaté jako soustava peněžních fondů. **Peněžním fondem** v této koncepci je část majetku hospodářských subjektů, která má podobu (formu existence) peněžních prostředků, hotovostních a bezhotovostních. Peněžní fond je *stavová veličina* měřitelná k určitému časovému okamžiku (ke dni). Pohyb peněžních fondů je dán přílivy a odlivy peněžních toků, úhradami plateb a příjmy inkas, peněžními příjmy a výdaji, tj. tvorbou a užitím peněžních fondů včetně jejich přerozdělování. Z dynamického hlediska se tento pohyb jeví jako pohyb peněžních důchodů. **Peněžní důchod** je *veličina toková*, měříme ji v časovém intervalu, tj. jako tok peněžních prostředků za určitý čas, např. rok, měsíc, den. V užším smyslu je termín peněžní důchod synonymem peněžního příjmu (v angl. *income*).

Obrázek: Základní druhy trhů působících ve zjednodušeném dvousektorovém modelu ekonomického systému

Zdroj: REJNUŠ, Oldřich. Finanční trhy.

Z uvedeného obrázku vyplývá, že je nezbytné odlišit následující toky:

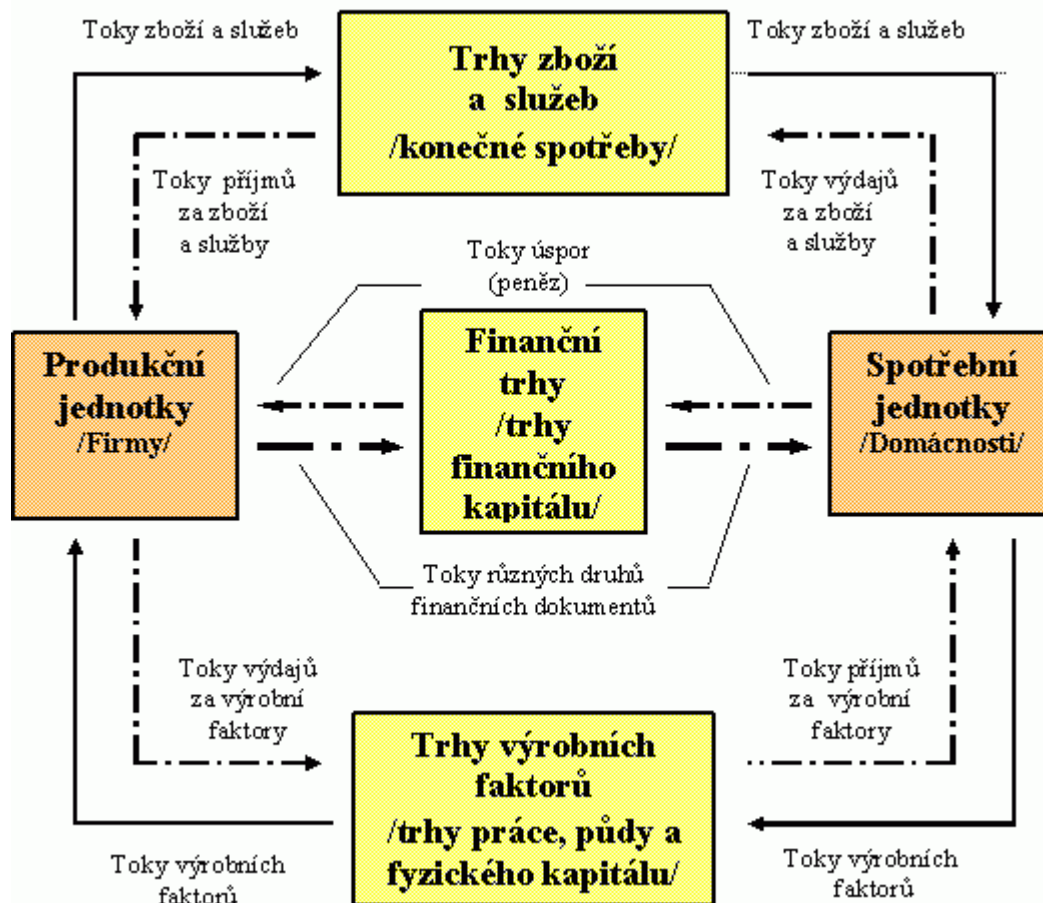
- tok zboží a služeb (konečné spotřeby),
- tok plateb spotřebitelských jednotek za zboží a služby,
- tok výrobních faktorů (práce, půdy, kapitálu),
- tok plateb produkčních jednotek za výrobní faktory.

Toky zboží, služeb a výrobních faktorů mají fyzickou podobu (vnější smyčka), zatímco toky příjmů a výdajů (plateb) mají podobu peněžní (vnitřní smyčka), přičemž jsou vzájemně protisměrné. Z tohoto zjištění také vyplývá, že vnější smyčka znázorňuje reálnou ekonomiku, zatímco vnitřní smyčka finanční systém.

Podstatným nedostatkem uvedeného modelu ekonomického systému je ovšem nerozlišování kapitálu fyzického a kapitálu finančního, což je způsobeno absencí v něm neuváděného **finančního trhu**.

Kapitál je možné rozčlenit na *kapitál fyzický* (kapitálové statky) a *kapitál finanční*. Je tedy možné rozšířit předešlou zjednodušenou úvahu v tom, že do ní budou zahrnuty další významné toky, a to konkrétně toky *úspor* poskytovaných domácnostmi doprovázené, jak již bylo uvedeno, protisměrnými toky finančních služeb a finančních nároků vyplývajících z držby příslušných dokumentů finančního trhu, nejčastěji cenných papírů, které domácnosti za své peníze nakoupily.

Základní vztahy mezi půjčovateli (v daném případě domácnostmi) a vypůjčovateli peněz (firmami) znázorňuje následující obrázek.

Obrázek: Vztahy mezi trhy zboží a služeb konečné spotřeby, trhy výrobních faktorů a finančními trhy v rámci ekonomického systému

Zdroj: REJNUŠ, Oldřich. Finanční trhy.

Procesy pohybu peněžních fondů (toky peněžních důchodů) souvisejí s jejich používáním k různým účelům v ekonomice. Na *tržích statků* zprostředkovávají směnu:

- výrobních činitelů (půdy, práce, kapitálu) a
- spotřebních statků (výrobků a služeb);

na *tržích finančních* zprostředkovávají nabídku dočasně nebo trvale volných peněžních fondů různých ekonomických subjektů, majících přebytečné peněžní fondy, tj. úspory, a poptávku po těchto fondech jiných ekonomických subjektů, které mají nedostatek (deficit) peněžních fondů.

Finanční trh lze na základě toho vymezit jako *systém* setkávání a střetávání *nabídky* dočasně nebo trvale *volných peněžních fondů* a *poptávky* po nich. Je subsystémem tržní ekonomiky, institucionálně uspořádaným místně a časově k realizaci koupě a prodeje volných peněžních zdrojů.

Na finančním trhu se *peněžní úspory* z hlediska jejich původních vlastníků mění na jejich *finanční investice*, jež mohou mít mnoho různých forem. Volné peněžní prostředky jsou směňovány (prodávány) za *finanční nároky* primárního vlastníka vůči kupujícímu volných zdrojů, za *finanční aktiva*.

Finanční aktivum představuje *nárok* vlastníka (držitele) finančních aktiv na jmění nebo důchod konečného uživatele zakoupených volných zdrojů; potvrzení nároku pro držitele finančního aktiva je obsaženo v dokumentech, stvrzujících zároveň vedle uvedeného nároku *závazek* k jeho plnění. Takové dokumenty reprezentující finanční aktivum mají institucionálně právní podobu a také jejich vydávání a obchodování s nimi je upraveno příslušnými zákonnými normami platnými na finančních trzích národních, regionálních a mezinárodních. Velkou částí dokumentů tohoto typu jsou *cenné papíry*; mohou to však být i jiné formy, zpravidla písemné dohody a smlouvy, příjmové doklady a podobné potvrzenky (konfirmace).

Ve vyspělých tržních ekonomikách jsou finanční trhy hlavním pramenem, z něhož plynou zdroje potřebné k financování reálných investic. Z tohoto hlediska jsou nezastupitelným činitelem hospodářského rozvoje ekonomik národních i ekonomiky světové. Hladké či efektivní fungování finančních trhů významně přispívá k řešení, do jaké míry rozporného, odděleného či relativně samostatného, rozhodování o tvorbě a alokaci úspor peněžního důchodu a rozhodování o investicích do reálné ekonomiky.

Dle finanční teorie se můžeme setkat se třemi různými způsoby financování, kterými jsou:

- a. přímé investování,
- b. polopřímé investování,
- c. nepřímé investování.

Obrázek: Schéma toků volných peněžních fondů

Zdroj: REJNUŠ, O. Finanční trhy, s. 32.

Na obrázku je znázorněno přímé a nepřímé investování.

Na straně **dlužníků** i **věřitelů** mohou být domácnosti, podniky, vláda (veřejný sektor), zahraniční státy a další subjekty.

Věřitelé neboli primární spořitelé, investoři, jsou přebytkové ekonomické jednotky či též přebytkový sektor, nabývající finanční aktiva prodejem svých přebytkových fondů poptávajícím se konečným uživatelům, anebo finančním zprostředkovatelům.

Dlužníci neboli koneční uživatelé volných peněžních zdrojů, úspor, či deficitní sektor, jsou deficitní hospodářské jednotky, které tvoří (zvyšují) své peněžní fondy na základě prodeje svých závazků primárním spotřebitelům, investorům, anebo finančním zprostředkovatelům.

Pod pojmem **přímé financování** si lze představit, že se bezprostředně setkávají věřitelé a dlužníci. Taková jednoduchá forma kontaktu obou stran však neodpovídá soudobým finančním trhům, jejich efektivitě. Pro oba partnery by bylo neúměrně nákladné, aby se vzájemně vyhledali a sladili své požadavky pro uzavření obchodu. Místní, časové a objemové rozdíly transakce by vedly ke ztrátám obou stran a také ke ztrátám národohospodářským (v důsledku ztracené či obětované příležitosti). Vyhledat kupujícího či prodávajícího volných peněz je oboustranně náročné na čas a náklady informací; nese s sebou rizika, jejichž řízení je náročné na odbornost obchodujících; v neposlední řadě může vést ke zneužití výsadního, resp. nerovného postavení partnerů a k netržnímu jednání.

Moderní přímé financování je charakteristické tím, že koneční uživatelé peněžních úspor již v předstihu vydávají (emitují) a nabízejí ke koupi potenciálním investorům (majitelům úspor) právoplatná potvrzení svých závazků, že budou plnit konkrétní nároky investorů za určitých podmínek. Tyto dokumenty mají zákonem stanovenou podobu, představují právně podložený kontrakt obou stran, kupujícího, investora, jenž za tento kontrakt platí prodejem svých úspor. Tyto smluvní dokumenty, cenné papíry, o nichž bude dále pojednáno, jsou představiteli či zástupci skutečných peněz anebo aktiv, fiktivními **finančními aktivy**, resp. **finančními investicemi**.

Ale i přímé financování v této formě neznamená, že by všichni jednotliví investoři sami vstupovali se svou nabídkou volných peněžních fondů přímo na trh. Také při nákupu emitovaných finančních závazků by se v mnoha případech prosadily vlivy výše uvedených negativních faktorů spojených s přímým financováním.

Působení těchto negativních vlivů ve vysoké míře úspěšně eliminuje **nepřímé financování** uskutečňované **finančními zprostředkovateli**. Jejich hlavní funkcí a úlohou je sladění zájmů přebytkových hospodářských jednotek se zájmy jednotek deficitních, zorganizovat tok prostředků od spořitelů k deficitním hospodářským subjektům.

Polopřímé financování představuje určitý kompromis mezi financováním přímým a nepřímým, kdy se investoři a vypůjčovatelé střetávají za přispění prostředníků. Těmi bývají buď *brokerské firmy*, které mohou pouze poskytovat informace o možných nákupech a prodejkách příslušných cenných papírů, či mohou též samy přímo kontaktovat potenciální kupce a prodejce a zprostředkovávat jim jejich obchody. Nebo se jedná o tzv. *dealerské společnosti*, jež mohou samy obchodovat na vlastní účet. Způsoby

polopřímého financování jsou sice jak pro potenciální investory, tak i pro zájemce o peněžní prostředky levnější než financování nepřímé, avšak tím, že investor sám vlastní „primární cenné papíry“ protistrany, tak zpravidla podstupuje vyšší míru rizika. Navíc je zde poměrně těžké najít úplnou shodu v přáních a požadavcích obou zúčastněných stran, jako tomu je v případě financování přímého.

Finanční zprostředkovatelé

Zprostředkovatelské služby na finančních trzích poskytují v současné době odborně specializované subjekty, souhrnně označované jako **finanční zprostředkovatelé**. Jejich činnost je velmi rozmanitá a lze ji shrnout do hlavních oblastí:

- shromažďují a rozšiřují **informace** o zdrojích volných peněžních fondů, tyto fondy pomáhají umísťovat potenciálním investorům, **sladňují zájmy** investorů se zájmy uživatelů investovaných zdrojů;
- jsou **spojovacím článkem** mezi oběma partnerskými stranami, zprostředkovávají prodeje a nákupy volných peněžních prostředků; dbají o důvěryhodnost (kredibilitu) jejich uživatelů, o pokud možno bezpečné a ekonomicky efektivní provedení finanční transakce;
- provádějí **obchody** buď na účet svých klientů anebo na účet svůj vlastní;
- působí jako **poradci** a **správci** finančních aktiv svých klientů;
- **transakční náklady** spojené s nákupem informací o finančních trzích a jejich účastnících, jakož i náklady spojené s kvalifikovaným řízením transformace aktiv z hlediska jejich různé splatnosti, objemů, geografické rozdílnosti a dalších, s řízením rizik na finančních trzích neodmyslitelně přítomných, **rozprostírají** na velké počty a objemy transakcí a velké množství uživatelů zprostředkovatelských služeb; to vede k relativně **nízkým jednotkovým nákladům** připadajícím na individuální klienty.

Hlavní finanční zprostředkovatelé

Finanční zprostředkovatelé jsou **finanční instituce**, jež se vzájemně liší podle hledisek právních, zaměření činnosti, postavení na finančním trhu dané kapitálovým vybavením, tradicí důvěryhodnosti a proslulosti, případně i podle dalších hledisek.

Finanční instituce jsou chápány jako licencované a státem regulované podnikatelské společnosti mající právní subjektivitu, jež nabízejí finanční produkty a poskytují finanční služby v souladu s udělenou licenci (resp. povolením k činnosti).

K hlavním finančním zprostředkovatelům patří především skupiny:

1. **depozitní a úvěrové instituce**,
 - a. obchodní banky,
 - b. spořitelni a úvěrová sdružení,
2. **finanční instituce nebankovního charakteru**,
 - a. pojišťovací společnosti (pojišťovny, zajišťovny),
 - b. penzijní společnosti, resp. penzijní fondy,
 - c. instituce kolektivního investování (investiční a podílové fondy),
3. **ostatní finanční (investiční) zprostředkovatelé**,
 - a. obchodníci s cennými papíry,

- b. burzy, resp. regulované organizované trhy,
- c. ostatní finanční zprostředkovatelé (např. depozitáři, osoby provádějící vypořádání obchodů s cennými papíry, instituce regulace a dohledu, ratingové agentury, garanční fondy, různé licencované profese fyzických osob, aj.)

Mezi **depozitními a úvěrovými institucemi** převažují *obchodní banky*, zejména objemem vlastního kapitálu a objemem volných peněžních zdrojů, jež soustřeďují od primárních spořitelů. Jejich činností a funkcím jsou blízké *spořitelní a úvěrová sdružení* (družstevní záložny). Působí v různých zemích pod rozličnými názvy a s rozličnou právní formou. Původní motiv jejich zřízení spočíval v poskytování bankovních služeb svým zakladatelům, které by byly přizpůsobeny zvláštnostem oborů či odvětví, v nichž tito zakladatelé podnikají a pracují, např. zemědělství, řemesla, obchod apod. Později zpravidla rozšiřují svou klientelu i mimo původní obory, jakož i paletu poskytovaných služeb a stávají se konkurenty obchodních bank.

Mezi **finanční instituce nebankovního charakteru** patří především *pojišťovny* a jim do určité míry podobné *penzijní fondy a společnosti*, soukromé nebo veřejnoprávní. Tyto instituce nabývají peněžní fondy z úspor podnikatelského sektoru, domácností a jiných subjektů na smluvním základě, obvykle v pravidelných intervalech, formou pojistného placeného pojištění. Tyto peněžní fondy představují tzv. pojistně technické rezervy používané k výplatám pojistných plnění. Dočasně volné prostředky těchto rezerv jsou používány k investování na finančním trhu.

Likvidita aktiv těchto institucionálních investorů je jiného řádu než u institucí depozitních a úvěrových, neboť mohou přesněji předjímat a prognózovat návratnost přijatého pojistného (cena za poskytovanou pojistnou ochranu) pojištěným subjektům, nastane-li pojistná událost, tj. budoucí výplaty pojistného plnění. Pojistná technika (jejím předmětem je způsob stanovení pojistného a pojistně technických rezerv) využívá mnoho poměrně vyspělých nástrojů a metod, hlavně modelů pojistné matematiky.

Tito finanční zprostředkovatelé obvykle využívají externích správců, kteří pečují o jejich fondy. Jsou to banky, příp. specializované investiční společnosti, též dceřiné společnosti pojišťoven. Penzijní fondy často svěřují své peněžní zdroje několika různým specializovaným externím správcům (diverzifikují svá aktiva).

Koncem 20. století se pojišťovny a obchodní banky v některých případech spojovaly v nový subjekt, označovaný jako *banko-pojišťovna*. Stupeň splynutí obou institucí, banky a pojišťovny, nebývá ve všech případech shodný.

Jako *zajišťovny* jsou označovány specializované pojišťovací instituce, které se specializují na poskytování zajištění, neboli na „pojišťování pojišťoven“. Zajišťovny mohou ve většině zemí poskytovat pouze zajištění, zatímco pojišťovny mohou, pokud k tomu mají příslušnou licenci, vedle pojištění poskytovat i zajištění (většinou se to ale týká jen velkých pojišťoven). Přitom v praxi se většinou dodržuje zásada, že každá pojišťovna bývá zajištěna u několika zajišťoven současně.

Instituce kolektivního investování shromažďují úspory nejširší veřejnosti prodejem svých závazků (emitovaných vlastních cenných papírů, např. podílových listů). Shromážděné peněžní prostředky investují do finančních aktiv (eventuálně i do aktiv reálných).

Mezi nebankovní finanční zprostředkovatele patří finanční instituce, které nemají bankovní licenci, a tudíž nejsou bankami. Proto se na ně obvykle nevztahují přísná pravidla bankovní regulace. Z tohoto důvodu se v poslední době některé z finančních institucí snaží hledat mezery v zákonech a provádět určité „bankovní“ činnosti bez bankovní licence.

Skupina **ostatních finančních (investičních) zprostředkovatelů** zahrnuje ostatní finanční zprostředkovatele nebankovního charakteru.

Jsou sem řazeni specializovaní *obchodníci s finančními aktivy, zvláště s cennými papíry* (brokerské a dealerské firmy). Obchodníci s finančními aktivy se zabývají různými službami poskytovanými klientům. Tzv. brokeři působí jako zprostředkovatelé, komisionáři, kteří zprostředkovávají setkání kupujících a prodávajících peněžních fondů, kontaktují je, jednájí jako jejich zástupci, obvykle jménem svých klientů a na jejich účet. Dealerské firmy (dealeri) obchodují zpravidla svým jménem a na svůj účet.

Do této kategorie jsou řazeny i účelově zřízené subjekty, jejichž účelem je především snaha zajistit bezpečnost finančních investic drobných investorů (zejména domácností, resp. malých firem). Jedná se o „*garanční fondy*“, jež bývají zakládány na základě schválených legislativních ustanovení jako právně samostatné licencované instituce. Z toho také vyplývá, že neexistuje jednotné pravidlo, kolik garančních fondů má existovat a jak mají být konkrétně zaměřeny. Bývá však pravidlem, že ve většině vyspělých zemí jsou zřizovány především „*fondy pojištění vkladů*“¹ a „*garanční fondy obchodníků s cennými papíry*“².

Dalším účelově zřízeným subjektem bývá v některých zemích „*centrální depozitář cenných papírů*“. Ten zřizují především ty státy, v nichž je možno emitovat dematerializované cenné papíry. Význam tohoto subjektu spočívá totiž v tom, že pokud cenné papíry nemají fyzickou podobu, musí existovat instituce, která by je centrálně evidovala a také registrovala všechny s nimi prováděné obchody. V ČR působí „*Centrální depozitář cenných papírů*“, který byl vytvořen z původního Střediska cenných papírů (SCP).

V důsledku nejednotné legislativy existuje na světě stav, že různé země *pro regulaci a dohled nad národními finančními systémy* mohou využívat různé instituce. Prakticky jedinou a všem zemím společnou institucí tohoto zaměření je „centrální banka“, která ovšem může mít v jednotlivých zemích různý rozsah působnosti, a proto i rozdílné pravomoci. V ČR je centrální bankou Česká národní banka (ČNB) a provádí dohled nad celým finančním trhem.

Licencované (resp. registrované) profese fyzických osob působící na finančním trhu podléhají zpřísněným kvalifikačním a personálním předpokladům, které musejí zájemci nejprve splnit, a teprve potom obdrží povolení k činnosti, přičemž jsou současně také

¹ V České republice funguje od roku 2016 „Garanční systém finančního trhu“, jenž zahrnuje dva samostatné fondy, a to: „Fond pojištění vkladů“ a „Fond pro řešení krize“.

² V České republice poskytuje podle zákona o podnikání kapitálovém trhu náhradu za 90 % nevydaného zákaznického majetku, nejvýše však částku odpovídající protihodnotě 20 000 EUR.

zaregistrování do seznamů vedených regulačními orgány. Tyto seznamy jsou veřejně přístupné a slouží potřebám veřejnosti, přičemž obsahují celou řadu odborných profesí, jako například: *investiční zprostředkovatelé, různé druhy pojišťovacích zprostředkovatelů, samostatní likvidátoři pojistných událostí, odpovědní pojistní matematici, likvidátoři specializovaní na různé druhy případů, správci konkurzní podstaty, směnárníci* apod.

Činnost všech typů finančních zprostředkovatelů se řídí příslušnými zákony a předpisy země, v níž se finanční trhy nacházejí, předpisy a zvyklostmi těchto trhů, jakož i podnikatelskými záměry svými a záměry, resp. pokyny, svých klientů.

V evropských zemích mají tradičně nejvýznamnější postavení mezi finančními zprostředkovateli banky (nepřímé financování). Jejich působení na finančních trzích se od 80. let dvacátého století značně diverzifikuje a postupně se přesouvá od klasických bankovních služeb (přijímání depozit, poskytování úvěrů) k službám přímého financování, kde působí jako obstaravatelé vydávání cenných papírů, jejich nákupů a prodeje, správy portfolia apod. pro své klienty.

Naproti tomu v USA, Kanadě a Japonsku převažuje přímé financování a rozhodující většina peněžních úspor je umístována od přebytkových subjektů k subjektům deficitním prostřednictvím různých druhů cenných papírů. Přebytkové subjekty (spořitelé) při tom používají zprostředkovatelských služeb investičních bank a různých nebankovních finančních institucí (obchodníků s cennými papíry).

Ostatní subjekty působící ve finančním sektoru

Na finančních trzích ovšem vedle výše uvedených licencovaných „finančních institucí“ působí i celá řada dalších podnikatelských subjektů. Ty mohou některým finančním institucím buď částečně konkurovat, nebo jim mohou naopak v jejich činnostech pomáhat, anebo mohou vykonávat i podnikatelské činnosti zcela odlišného druhu.

Do této kategorie lze zařadit různé druhy *nelicencovaných právnických (či fyzických) osob*:

- *organizované neregulované trhy* – ani na nich nemůže obchodovat kdokoliv, ale pouze registrovaní účastníci,
- *nebankovní faktoringové, forfaitingové a leasingové společnosti* – nebankovní společnosti specializované na poskytování faktoringu, forfaitingu a finančního leasingu, které jsou v těchto oblastech podnikání přímými konkurenty obchodních bank,
- *účelově zřízené neziskové organizace* – jejich činnost spočívá v přerozdělování peněz, které získají a následně použijí v souladu se svým posláním.

Pokud vezmeme v úvahu mezinárodní souvislosti, tak na světovém finančním trhu působí rovněž mnohé nadnárodní multinacionální finanční korporace (označované jako „*finanční konglomeráty*“, přičemž zde uskutečňují finanční transakce i jednotlivé státy, a to jak přímo mezi sebou (nejčastěji prostřednictvím svých centrálních bank), tak i prostřednictvím různých *mezinárodních institucí*, jichž jsou členy.

Termínem „*finanční konglomerát*“ se v ekonomice označuje vzájemně propojená skupina osob, které podnikají v různých oblastech finančních služeb (v bankovníctví, v investičních službách nebo v pojišťovnictví).

Za *nadnárodní finanční instituce* lze považovat kolektivně zřízené finanční instituce v nadnárodních ekonomických společenstvích. Jedná se o instituce vytvořené dohodou členských států nadnárodního hospodářského seskupení, které na ně přesunuly některé své pravomoci. Jako konkrétní příklad nadnárodní finanční instituce může sloužit např. Evropská centrální banka (ECB, *European Central Bank*).

Každý „národní“ či „nadnárodní“ finanční systém je vždy propojen s „národními“ resp. „nadnárodními“ finančními systémy jiných zemí a s nimi spoluvytváří „finanční systém světový“. Proto je pochopitelné, že i jeho fungování je do značné míry ovlivňováno činnostmi mnoha různých *mezinárodních finančních institucí*, jejichž členem bývá zpravidla i příslušný stát. Mezi instituce světového významu patří především:

- Mezinárodní měnový fond (IMF, *International Monetary Fund*),
- Světová banka (WB, *World Bank*) včetně institucí, které s ní souvisejí, společně se tyto organizace označují jako „skupina Světové banky“,
- Basilejský výbor pro bankovní dohled (BCBS, *The Basel Committee on Banking Supervision*),
- Mezinárodní organizace komisí pro cenné papíry (IOSCO, *The International Organisation of Securities Commissions*),
- Mezinárodní asociace orgánů dohledu v pojišťovnictví (IAIS, *International Association of Insurance Supervisors*), atd.

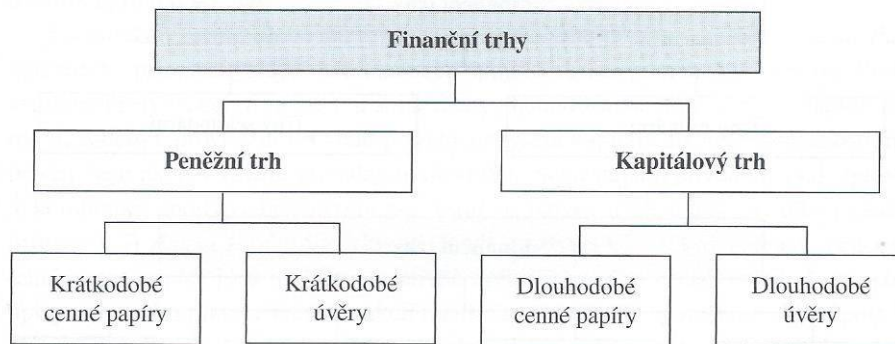
Členění finančních trhů

Finanční trhy mají určitou institucionální podobu, jsou vnitřně strukturované a jako systém tvořené řadou dílčích trhů a jejich segmentů. Společným rysem všech finančních trhů je fakt, že vytvářejí prostor pro transfer zdrojů od věřitelů k dlužníkům, od ekonomických subjektů přebytkových k deficitním. Na druhé straně však mají jednotlivé segmenty finančních trhů celou řadu rysů specifických, navzájem je rozlišujících. Při sledování struktury finančních trhů je možno finanční trhy klasifikovat a podrobněji členit podle celé řady různých hledisek.

Nejčastější členění finančního vychází z jednotlivých druhů finančních instrumentů, které se na jednotlivých dílčích segmentech finančního trhu obchodují.

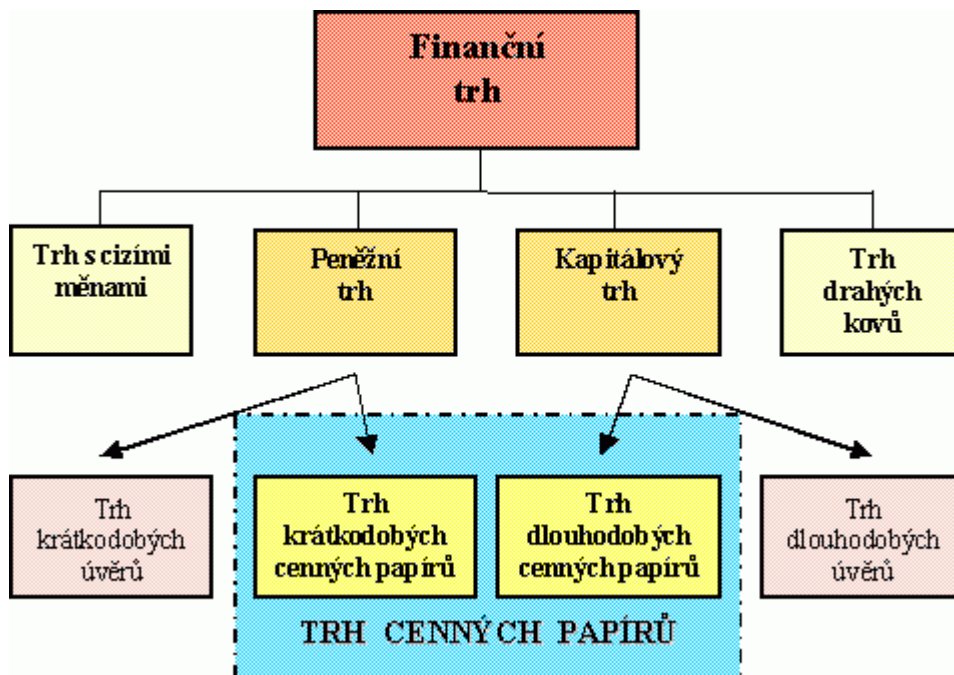
Členění finančních trhů dle doby splatnosti obchodovaných finančních instrumentů

Velmi významnou klasifikací finančních trhů, která je zřejmě také nejčastěji používanou, je členění podle doby splatnosti obchodovaných finančních instrumentů na trhy *peněžní* a trhy *kapitálové* (viz následující obrázek).

Obrázek: Členění finančních trhů dle doby splatnosti obchodovaných finančních instrumentů
 Zdroj: Polouček S. a kol., Peníze, banky a finanční trhy, str. 209.

V rámci finančního trhu funguje kromě trhu peněžního a kapitálového ještě řada dalších dílčích segmentů, a to především **trhy s cizími měnami** a **trhy drahých kovů**. Pokud se jedná o další návazné členění peněžního a kapitálového trhu, je možno je dále rozdělit na **trhy krátkodobých a dlouhodobých úvěrů** a **trhy krátkodobých a dlouhodobých cenných papírů**, které dohromady tvoří „trh cenných papírů“ jako takový.

Obrázek: Základní členění finančního trhu
 Zdroj: Zdroj: REJNUŠ, O. Finanční trhy, s. 43.

V daném případě se rozumí **trh cenných papírů**, který je pokládán za součást finančního trhu. Vedle nich totiž legislativně existují i takové druhy cenných papírů, které s finančním trhem nemusejí souviset (např. cenné papíry související s komoditním trhem - skladištní listy apod.).

Peněžní trh (*money market*)

Systém, ve kterém se uskutečňují procesy střetávání a setkávání držitelů krátkodobých peněžních přebytků s krátkodobě deficitními potřebami jiných ekonomických subjektů, je **peněžním trhem**. Účelem peněžního trhu je umožnit držitelům krátkodobých peněžních přebytků (úspor) investovat je na krátkou dobu (do jednoho roku), aby se vyhnuli nákladům ztracené (obětované) příležitosti; tím zároveň peněžní trh umožňuje držitelům krátkodobých peněžních deficitů pokrýt tyto deficity směnou svých finančních závazků za uvolněné peněžní prostředky (úspory).

Na peněžním trhu se obchodují instrumenty (produkty) se **splatností do jednoho roku**, nebo instrumenty, jejichž peněžní toky jsou od těchto instrumentů odvozené. Instrumenty jsou denominovány v jediné měně.

Na tomto trhu jsou poskytovány krátkodobé obchodní a bankovní úvěry, v hotovostní a bezhotovostní formě, jsou nakupovány a prodávány krátkodobé cenné papíry (finanční aktiva a finanční závazky) ve formě šeků, směnec, depozitních certifikátů obchodních bank, státních pokladničních poukázek, poukázek centrálních bank, tzv. komerčních papírů renomovaných obchodních společností apod. Díky relativně krátké lhůtě splatnosti mají produkty peněžního trhu vysokou likviditu; s tím je také spojeno i relativně nízké riziko a ovšem také relativně nízký výnos (výnos je mimo jiné z části i cenou za riziko, jež investor přijímá nákupem finančního aktiva).

Kapitálový trh (*capital market*)

Obdobně jako peněžní trh lze **kapitálový trh** vymezit jako systém, ve kterém dochází k procesům přechodu střednědobých a dlouhodobých peněžních přebytků spořitelů k deficitním ekonomickým subjektům. Na kapitálovém trhu jsou obchodovány střednědobé a dlouhodobé volné peněžní prostředky formou úvěrových a majetkových finančních aktiv a závazků. Obchody jsou uskutečňovány formou dlouhodobých bankovních úvěrů a vydávání (emise) cenných papírů, majetkových a dluhových.

Obchody s bankovními úvěry jsou silně individualizovány z hledisek požadavků banky a klientů, obchodovaných peněžních částek, poskytovaných záruk, dat splatností, způsobů úhrad závazků atd.

- **Trh cenných papírů**

Trh cenných papírů je v porovnání s trhem bankovních úvěrů pružnější a likvidnější díky standardním charakteristickým rysům jak obchodovaných instrumentů, tak i obchodních metod. Základní charakteristiky cenných papírů jsou stanoveny zákonnými normami a předpisy, totéž platí i o organizovaných obchodních místech a regulaci jejich obchodních metod. Ale i neorganizované (volné) obchodování probíhá standardními způsoby, jež se osvědčily a zachovaly v podobě tzv. obchodních uzancí.

Motivem vstupu investorů na kapitálový trh je docílit vyššího zhodnocení volných peněžních přebytků, než poskytuje trh peněžní. Deficitní ekonomické subjekty jsou

motivovány potřebami nabýt vnější finanční zdroje na realizaci dlouhodobých, zejména rozvojových, reálných investic.

Trhy s cizími měnami (*foreign exchange market*)

Trhy s cizími měnami, je možno je rozdělit na dva základní segmenty, kterými jsou trhy devizové a trhy valutové. Přes skutečnost, že se v obou těchto případech jedná o trhy s cizími měnami, existují mezi nimi určité odlišnosti.

- **Trhy devizové**

Jedná se o trhy s bezhotovostními formami cizích měn, na kterých dochází ke vzájemnému směňování různých konvertibilních měn. Tím zároveň dochází k tvorbě jejich kurzů.

Nejvýznamnějšími subjekty těchto velkoobchodních transakcí jsou především dealeri obchodních bank, nakupující a prodávající devizy na svůj účet, dále dealeri bank centrálních, dealeri některých investičních fondů a tzv. brokeři neboli zprostředkovatelé devizových operací.

Pokud se týká existence devizových burz, jsou na nich především obchodovány termínové devizové kontrakty. Pokud se však týká obchodů promptních (spotových), jsou v současné době uzavírány většinou mimoburzově.

Jako bezhotovostní formu cizích měn se jedná např. o peníze na účtech, směnky, šeky apod. V rámci termínových obchodů se jedná o pevné termínové kontrakty typu futures a kontrakty opční. Jedná se o tzv. OTC-trhy (*over the counter markets*), neboli „trhy přes přepážku“.

- **Trhy valutové**

Jde o trhy s hotovostními formami cizích měn, které se obchodují za tzv. valutové kurzy. Ty, přestože se od kurzů devizových zpravidla poněkud odchylují, jsou od nich zpravidla odvozovány. Z toho následně vyplývá, že valutové trhy samy o sobě nemají kurzotvorný význam a na rozdíl od trhů devizových vykazují spíše maloobchodní charakter.

Za **valuty** jsou považovány hotovostní formy peněz, tedy bankovky a mince.

Trhy drahých kovů

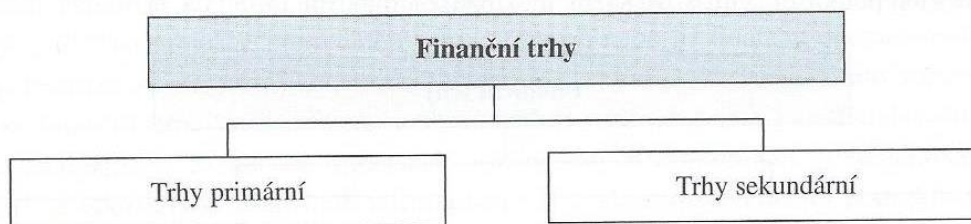
Za nejdůležitější **trhy drahých kovů** jsou obecně považovány trhy zlata, dále již méně významné trhy stříbra, přičemž zpravidla sem bývají zahrnovány i trhy platiny a paladia. V podstatě se však ve všech těchto případech jedná o vybrané trhy komoditní.

Pokud se týká obchodování s nejvýznamnějším drahým kovem, kterým je zlato, lze investovat buď do zlata fyzického, nebo podstatně dražších zlatých mincí.

Nejdůležitějším světovým trhem fyzického zlata či stříbra je Londýn. Nejvýznamnějšími účastníky obchodování na těchto trzích jsou obchodní banky, které se účastní jak promptních (spotových), tak termínových obchodů.

1.4.2 Členění finančních trhů dle toho, zda se jedná o nové emise či nikoliv

Podle toho, jedná-li se o nové emise finančních aktiv poprvé uváděné na finanční trh, nebo se obchoduje s finančními aktivy již dříve vydanými, je možno rozlišovat *primární* a *sekundární trhy finančních aktiv*, a to bez ohledu na to, zda se jedná o krátkodobé nebo dlouhodobé instrumenty.

Obrázek 1.6 Členění finančních trhů dle toho, zda se jedná o nové emise či nikoliv

Zdroj: Polouček S. a kol., Peníze, banky a finanční trhy, str. 210.

Primární trhy

Na **primárních finančních trzích** dochází k přímé přeměně *peněžních úspor v investice*, ať z hlediska krátkodobého nebo dlouhodobého. Investoři směňují své volné peněžní zdroje za finanční závazky (produkty) příjemců těchto zdrojů. Prodejem svých finančních závazků, které vstupují poprvé na finanční trh, si deficitní subjekty opatřují zdroje financování, např.:

- podniky k financování svých krátkodobých a dlouhodobých potřeb;
- stát a další orgány státní správy na pokrytí krátkodobého deficitu v hospodaření, ale i na pořízení dlouhodobých reálných investic do veřejných statků (výstavba silnic, státních školních a zdravotnických zařízení), na krytí mimořádných obvykle mimoekonomických výdajů (živelné pohromy, potřeby zbrojení apod.);
- domácnosti a jednotliví občané k překlenutí krátkodobého i dlouhodobého nedostatku peněžních prostředků k uspokojení potřeb.

Primární trh je například trhem primárních depozit v bankách, primárním trhem nově vydávaných cenných papírů, potvrzujících finanční závazek příjemce úspor (banky jako finančního zprostředkovatele, emitenta cenných papírů) a nárok investora na plnění finančního závazku. Vlastník primárně nakoupeného finančního aktiva má v některých případech možnost dle svého uvážení přeměnit toto aktivum zpětně na peníze, prodat je jinému investorovi na trhu sekundárním. Jen výjimečně je tato možnost omezena, např. převod bankovního depozita je možný jen jeho stažením a převodem původní úločky do jiné banky anebo přeměnou na jiný produkt, např. na nákup cenného papíru.

Sekundární trhy

Sekundární trh je trhem s finančními aktivy, do nichž již dříve bylo investováno. Sekundární trh umožňuje původním investorům, kteří nakoupili svá finanční aktiva na trhu primárním, aby s nimi dále obchodovali, uznají-li to za vhodné či potřebné. Názorným příkladem může být sekundární prodej cenného papíru, eskont a indosace směnky, již investor vlastní, postup pohledávky apod.

Sekundární trh usnadňuje fungování primárního trhu, neboť jinak by umístění emise na primárním trhu zejména dlouhodobějších finančních instrumentů mohlo být velmi obtížné. Sekundární trh dává investorům na trhu primárním záruku likvidity jejich finančních aktiv, která nakoupili z primární emise.

Členění finančních trhů dle způsobu organizace trhu

Podle způsobu organizace trhu s danými finančními aktivy je možno rozlišovat *trhy organizované* a *neorganizované (volné) finanční trhy*.

Organizované trhy

Organizované či regulované finanční trhy jsou charakterizovány tím, že podmínky obchodování jsou přesně vymezeny. Znamená to, že obchodování probíhá ve stanoveném čase (dnech a hodinách), obchoduje se jen s výslovně uvedenými finančními aktivy (tzv. kótovanými) a ve stanoveném množství daného finančního aktiva, stanovenými způsoby, stanoven je též algoritmus tvorby cen, doba a způsob vypořádání, subjekty, jež mohou obchod realizovat, včetně nároků na jejich kvalifikaci a oprávnění, příp. další podmínky. Typickými představiteli obchodních míst organizovaného resp. regulovaného trhu jsou burzy cenných papírů, burzy devizové a burzy dalších finančních aktiv.

Obchodování na burzách finančních trhů vede k utváření spojitého trhu, umožňuje značnou likviditu investic, pružnost provádění transakcí podle předem známých pravidel, objektivní tvorbu cen obchodovaných finančních aktiv. Zárukou toho jsou kvalitní uspořádání časového a místního soustředění poptávky a nabídky obchodovaných finančních aktiv, pravidel obchodování a odborná kvalifikace obchodujících subjektů.

Příkladem organizovaného sekundárního trhu v ČR je Burza cenných papírů Praha (BCPP) a od 1. 12. 2008 i RM-systém, česká burza cenných papírů.

Neorganizované (volné) finanční trhy

Volné finanční trhy tyto náročné požadavky nemusejí plnit. „Volnost“ na těchto trzích se vztahuje ke způsobu obchodování, k formám uzavírání obchodů, avšak mnohdy již ne

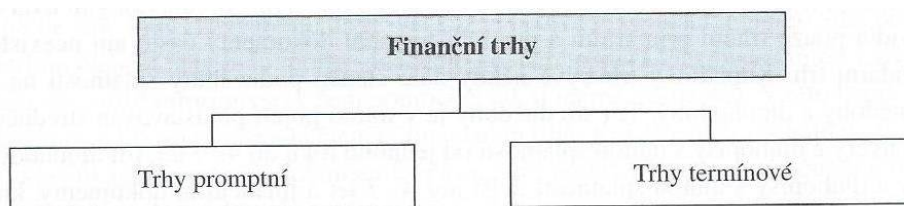
ke způsobu vypořádání obchodů. Název tohoto „volného“ způsobu obchodování v angličtině „over-the-counter“ (OTC) připomíná neorganizovaný prodej a nákup jakoby „přes pult, přes přepážku“. Podmínky provedení obchodu na volném trhu jsou individuálně projednány a realizovány pro každou jednotlivou obchodní transakci. To se týká cen, množství, dodacích termínů a dalších.

Obchodující na volných trzích jsou zpravidla vzájemně propojeni neformálními komunikačními sítěmi; jejich kontakty jsou při tom založeny na vzájemné důvěře, profesionalitě a etickém jednání a dodržování dlouhodobě uznávaných uzancí. Úvěrové riziko, které je při této formě obchodování zcela logické, je díky tomu sníženo na minimum a spíše na mimořádné okolnosti.

Volné trhy umožňují vyhnout se přísnému režimu organizovaných trhů a nákladům s obchodováním tohoto typu spojeným, a zároveň skýtají příležitost obchodovat za podmínek vyhovujících lépe partnerským stranám.

Členění finančních trhů dle doby mezi sjednáním a realizací obchodu

Jedním z možných členění finančních trhů je vymezení *trhů promptních* a *trhů termínových*. Kritériem členění je v tomto případě odlišení transakcí na finančních trzích podle doby mezi uzavřením obchodu a jeho realizací.

Obrázek Členění finančních trhů dle doby mezi sjednáním a realizací obchodu

Zdroj: Polouček S. a kol., Peníze, banky a finanční trhy, str. 210.

Trhy promptní

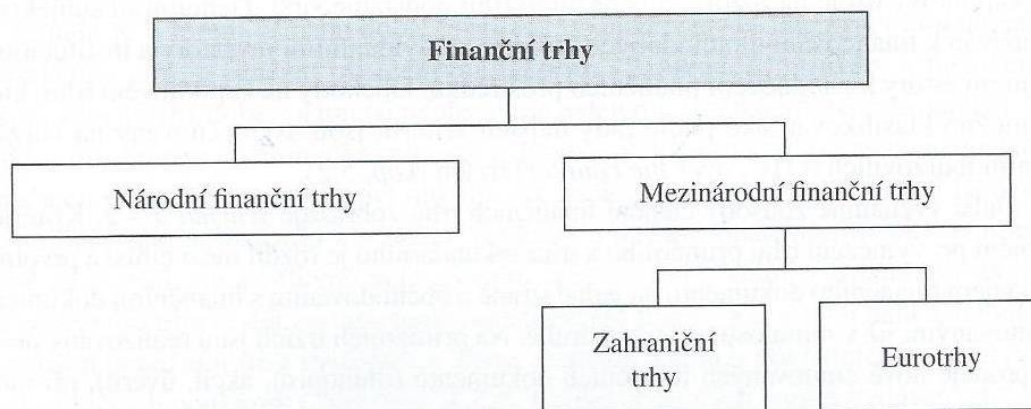
Na **promptních trzích** jsou uskutečňovány transakce, při nichž je doručení obchodovaných finančních dokumentů (cenných papírů) realizováno s okamžitým doručením. V praxi k němu obvykle dochází nejpozději do 1 až 2 pracovních dnů po uzavření kontraktu (T + 1, T + 2).

Termínové trhy

Na **termínových trzích** jsou naproti tomu realizovány pevné a podmíněné transakce s *finančními deriváty*. Pro tyto termínové a opční kontrakty je charakteristické, že okamžik vypořádání obchodu je oproti dnu sjednání obchodu a všech jeho podmínek posunut do předem stanovené budoucnosti.

Členění finančních trhů dle pohybu kapitálu

S rostoucí intenzitou mezinárodního pohybu kapitálu a globalizací finančních trhů při zachování národních hranic jednotlivých států se stále častěji setkáváme také s členěním finančních trhů na *národní finanční trhy* a *mezinárodní finanční trhy*.

Obrázek: Členění finančních trhů dle pohybu kapitálu

Zdroj: Polouček S. a kol., Peníze, banky a finanční trhy, str. 210.

Národní finanční trhy

Přístup na každý **národní finanční trh** a pravidla obchodování na tomto trhu podléhají právnímu řádu příslušné země a jejím zvyklostem. Pro domácí subjekty je tento finanční trh národním trhem, při vstupu subjektu ze zahraničí na tento trh je pro něj trhem zahraničním.

Mezinárodní finanční trhy

Mezinárodní finanční trhy je možné dále rozlišovat na **zahraniční trhy** a **eurotrhy**. Rozhodující pro členění mezinárodních finančních trhů na zahraniční trhy a eurotrhy je skutečnost, zda měna, ve které je transakce uzavírána, je na daném místě domácí měnou.

- **Zahraniční trhy**

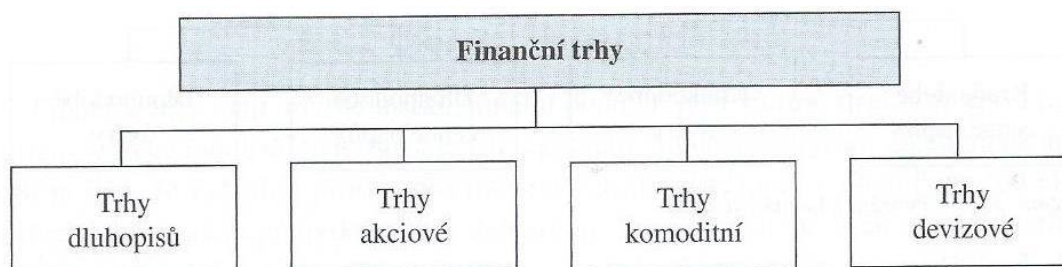
V případě zahraničních trhů bude transakce uzavírána v měně, která je na daném místě měnou domácí. Český subjekt tak například může realizovat v Londýně emisi dluhopisů denominovaných v librách šterlinků.

- **Eurotrhy**

V případě **eurotrhů** naproti tomu bude transakce realizována v měně, která na daném místě není měnou tuzemskou. Český emitent tedy může v Londýně emitovat dluhopisy denominované v měně, která zde není měnou domácí, například v dolarech nebo eurech.

Členění finančních trhů dle předmětu obchodování

Dle předmětu obchodování lze na finančních trzích vymezit *trhy dluhopisů*, *trhy akciové*, *trhy komoditní* a *trhy devizové*.

Obrázek: Členění finančních trhů dle předmětu obchodování

Zdroj: Polouček S. a kol., Peníze, banky a finanční trhy, str. 210.

Trhy dluhopisů

Trhy dluhopisů jsou v této klasifikaci představovány trhem dlužnických cenných papírů. Nákupem dlužnického cenného papíru se investor stává věřitelem, jsou mu placeny úroky a ve lhůtě splatnosti obdrží jistinu.

Tento trh využívají k získání finančních prostředků nejen podniky, banky a nebankovní finanční instituce, ale také stát. Vysoký podíl cenných papírů emitovaných státem je charakteristický pro dluhopisové trhy evropských zemí a Česká republika v tomto ohledu není výjimkou.

Trhy akciové

Na **akciových trzích** jsou obchodovány majetkové cenné papíry (zejména akcie). Nákupem majetkového cenného papíru (akcie) investor získává určitou část majetku akciové společnosti.

Akciový trh je v ekonomicky vyspělých zemích často považován za jeden z nejspolehlivějších indikátorů budoucího vývoje ekonomiky a hlavních makroekonomických veličin v krátkodobém či střednědobém časovém horizontu. Negativní i pozitivní ekonomická očekávání se velmi rychle promítají do kurzů akcií a změny kurzů akcií tak zpravidla o několik měsíců předbíhají změny ve vývoji reálné ekonomiky.

Trhy komoditní

Z širokého spektra existujících **komoditních trhů** je k finančním trhům řazen pouze trh zlata a drahých kovů (viz kap. 1.3.1).

Trhy devizové

Devizové trhy jsou představovány obchody, které jsou uskutečňovány při směně prostředků v rozdílných národních měnách (viz také kap. 1.3.1). Patří k nejrozvinutějším a také nejvíce globalizovaným segmentům finančních trhů. Devizové trhy vykazují velmi vysokou likviditu a z hlediska operací promptních a termínových jsou na devizových trzích v současnosti rozhodující obchody termínové.

Funkce finančního trhu

Z vymezení finančních trhů jako místního a časového soustředění nabídky dočasně nebo trvale volných peněžních prostředků a poptávky po nich vyplývají funkce finančních trhů a jejich význam pro ekonomiky národní a ekonomiku světovou. Proto také jiná vymezení označují finanční trhy jako soustavy vztahů a nástrojů umožňujících soustředování, rozmísťování a přerozdělování dočasně volných peněžních prostředků na základě nabídky a poptávky. Finanční trhy, jejich účastníci, nástroje a objekty plní v procesech pohybu peněžních fondů funkce peněz a funkce celé finanční soustavy, zároveň jsou katalyzátorem urychlujícím průběh těchto procesů.

Finanční trh jako celek plní řadu funkcí. K nejdůležitějším můžeme řadit následující:

1. **funkce depozitní a úvěrová,**
2. **funkce platební,**
3. **funkce likviditní,**
4. **funkce zajištění bohatství,**
5. **funkce ochrany proti riziku,**
6. **funkce politická.**

Funkce depozitní a úvěrová

Funkce tvorby úspor je označována též jako **funkce depozitní**, vyjadřující vkládání (investování) peněžních úspor do různých finančních aktiv, nákupem finančních instrumentů (produktů). Tradiční nejstarší formou je ukládání peněz v bankách a spořitelních ústavech (na vkladní knížky, běžné, úsporové účty, na různé druhy termínových vkladů). S touto formou investování je spojena i **funkce úvěrová**, kterou plní banka poskytnutím úvěru produktivním příjemcům, podnikům i jiným subjektům k dalšímu investování do reálných investic. V této souvislosti nelze opomenout, že banka používá přijaté úspory též na úvěry spotřební domácnostem či jednotlivým občanům. Tím anticipuje úspory z jejich budoucích příjmů, peněžních důchodů.

Úvěrová funkce je od určité doby stále více substituována přímým investováním úspor do nebankovních finančních instrumentů, do nákupu cenných papírů peněžního a kapitálového trhu. Investování provádí investor přímo sám anebo používá služby finančních zprostředkovatelů, včetně bank.

Alokace či umístění úspor musí být efektivní, výnosné, má-li investorům zvýšit či alespoň zachovat původní hodnotu úspor. To předpokládá umístění úspor do podniků a do rukou dalších subjektů, které patří k vysoce produktivním a ziskovým. **Efektivní alokace** je proto závislá na ekonomické zdatnosti podnikatelských subjektů, jejich manažerů.

Motivace tvorby úspor je efektivností alokace úspor silně ovlivněna. Investor své volné peněžní zdroje na finančním trhu prodává, cena, za kterou je prodává, je jeho výnosem. Pokud by výnos jeho investice neplnil požadovanou úroveň, nejenže by svá finanční aktiva na sekundárních trzích obměňoval za jiná, ale také by motivace úspor byla oslabena. Výnosy finančních aktiv jsou podnětem pro rozhodování a chování spořicíh subjektů a zároveň působí na to, aby úspory byly alokovány co nejefektivněji; to je přínosem jak pro uživatele úspor (podnik), tak pro celou společnost, podporuje tendence k vzestupu produktivnosti.

Ceny finančních trhů jsou ovlivňovány mnoha cenotvornými činiteli, očekávanými výnosy finančních aktiv, zisky, riziky a dalšími. Trh, který rychle pohlcuje veškeré informace o vývoji těchto cenotvorných faktorů a promítá je v tržní ceně daných aktiv, je označován **za efektivní**. Tržní cena podle tohoto pojetí vyjadřuje objektivní (vnitřní) hodnotu aktiva, tzv. správnou („spravedlivou“) cenu; na trhu nejsou aktiva nadhodnocená nebo podhodnocená. Efektivnost znamená efektivní pohlcení, absorbování, informací trhem. Tato efektivnost však má různou úroveň: *slabou, středně silnou a silnou*.

Slabá efektivnost je dána jen minulými (historickými) informacemi, které jsou obsaženy v tržní ceně. Pro investora (analytika) či obchodníka není možné z minulosti předvídat budoucí vývoj trhu.

Středně silná efektivnost znamená, že tržní cena je utvářena nejen historickými, ale též současnými veřejně přístupnými informacemi, jimiž jsou např. výroční zprávy podniků, informace v odborném tisku, analýzy hospodaření firem emitujících své cenné papíry apod. Také při této úrovni efektivnosti lze pokládat finanční aktiva na daném trhu za správně oceněná, avšak je obtížné predikovat budoucí vývoj cen.

Silná efektivnost nastává v případech, kdy tržní cena finančního aktiva obsahuje veškeré informace veřejné i neveřejné (insider), jež umožňují analyzovat nejen aktuální tržní cenu, ale zároveň předvídat její budoucí pohyb na základě poznatků o budoucích příjmových tocích z finančního aktiva. Silná efektivnost v tomto pojetí činí finanční trh dokonalým z hlediska poskytování informací. Lze však namítnout, že v praxi není realistické předpokládat, že všichni investoři jsou schopni správně určit budoucí tržní cenu.

Funkce platební

Platební instrumenty jsou založeny na využívání finančních aktiv účelově přizpůsobených. Jsou to např. různé typy účtů u finančních zprostředkovatelů (bank) s disponibilními peněžními vklady, tvořícími specifickou formu úspor, dočasně volných peněz; k nim se vztahují a s nimi souvisí instrumenty obsahující pokyny k převodu uložených peněz na těchto účtech, nástroje platebního styku jako šeky, platební karty, příkazy k úhradě a k inkasu, jež jsou zadávány převážně pomocí soudobých informačních technologií, telefonu, internetu atp. Tím je plněna funkce **platební** a likviditní současně.

Funkce likviditní

Likviditní funkce je v obecnějším pojetí dána schopností různých druhů finančních aktiv měnit se rychle a s minimálními náklady na pohotové, okamžitě disponibilní, peněžní prostředky. Likviditní funkce finančního trhu přináší prospěch majiteli hotovostních peněžních úspor proměnit je ve finanční aktivum jeho nákupem na peněžním nebo kapitálovém trhu (tím se vyhnout nákladům obětované či ztracené příležitosti na výnos z potenciální, avšak neuskutečněné investice); naopak majitel finančních aktiv je může zpětně na finančním trhu prodat a nabýt pohotové peníze, anebo vyměnit za aktiva jiná, odlišná co do druhu, výnosu, splatnosti atd. Touto funkcí jsou finanční trhy spojitým organismem se specifickými vzájemnými vztahy závislostí, podmíněnosti a fungování všech jejich součástí.

Funkce zachování bohatství

Funkce zachování bohatství vyplývá z funkce peněz jako *uchovatele hodnoty*. V dobách zlatého a stříbrného měnového standardu plnil tuto funkci poklad zlatý a stříbrný. V současné době je tato funkce přenesena na peněžní úspory v podobě hotovostních platidel, zejména však na bezhotovostní finanční aktiva rozmanitých charakteristik. Na rozdíl od hotovostních forem peněžních úspor, které jsou spojeny se ztrátami z obětovaných příležitostí a se ztrátami z poklesu kupní síly způsobeného inflací, bezhotovostní finanční aktiva přinášejí výnosy, jež uchovávají a zvyšují původní hodnotu úspor. Navíc mohou působit v různém stupni jako prostředek likvidity, plnit funkci likviditní na finančních trzích.

Funkce ochrany proti riziku

Funkce ochrany proti riziku spočívá v používání určitých nástrojů finančních trhů, které umožňují jejich majitelům čelit nežádoucím důsledkům událostí, jež lze předvídat, ovšem bez jistoty, kdy a zda nastanou, v jakém rozsahu. K těmto nástrojům patří zejména:

- pojištění osobní (zdravotní, důchodové, úrazové, životní, mládeže, odpovědnostní atd.), pojištění věcné či majetkové (domácností, budov, dopravní, rezervotvorné, škodové, technických rizik, vývozních úvěrů, vkladů, živelní atd.);
- zajištění prostřednictvím termínových kontraktů, zejména finančních derivátů;
- zajišťovacími metodami řízení a uspořádání portfolia (souboru) aktiv, zvláště finančních, jakož i jinými metodami řízení rizik.

Podrobněji bude o rizicích pojednáno dále.

Funkce politická

Funkce politické a další **mimoekonomické funkce** plní finanční trhy tím, že se stávají prostorem, v němž vlády a jiné veřejné instituce uskutečňují určité své záměry. Zejména orgány státní moci a vlády mohou prosazovat svou hospodářskou, správní a sociální politiku prostřednictvím zásahů do fungování finančních trhů jejich regulací, zákonnými opatřeními, fiskálními, zejména daňovými, výdajovými atd. Tyto instituce také vstupují na finanční trhy jako deficitní ekonomické subjekty, kdy emitují své peněžní závazky a

prodávají je přebytkovým jednotkám, anebo jako spořitelé, což spíše než o vládách platí o obcích a obecně prospěšných organizacích charitativních a humanitárních, o církevních organizacích, zájmových apod.

Zvláštním subjektem finančních trhů plnícím mimoekonomické a zvláště politické funkce je *vláda*, resp. jiné *státní organizace*. Postavení takových organizací není ani na finančních trzích čistě tržní, je v jistém směru nadřazeno ostatním tržním partnerům. Mocensko-politické postavení vlády (či orgánům politické moci) poskytuje určité výjimky a výsady v rozhodování o finančních tocích svých i jiných ekonomických subjektů, čímž přímo nebo zprostředkovaně ovlivňuje chování ostatních účastníků trhu. Například může:

- regulačními normami určovat rámce a podmínky finančních transakcí se záměrem změnit situaci na finančním trhu anebo se záměrem zcela mimoekonomicky motivovaným, jehož důsledky se promítnou ve změnách trhu (např. změny daňových sazeb, cenová regulace, celní předpisy, sociální opatření, zahraničně politické kroky aj.);
- dále si může stanovit výjimky či podmínky nepřístupné jiným subjektům, tím vytěsnit soukromý sektor z finančního trhu sektorem veřejným (např. vládní výpůjčky na peněžním či kapitálovém trhu se stávají jakousi srovnávací základnou – benchmarkem – pro ostatní vypůjčovatele; tj. ti, kteří úroveň srovnávací základny nedocilují, jsou z trhu vytěšňováni);
- prostřednictvím své příjmové (daňové, poplatkové) a výdajové politiky může vláda nepřímo ovlivnit prostřednictvím vestavěných stabilizátorů a jiných opatření stabilizační politiky tvorbu úspor soukromého sektoru (podniků, domácností), měnit jeho záměry spotřební a investiční strukturálně i časově; prostřednictvím těchto vlivů procházejících finančními trhy a vyvolávajících jejich změny lze působit na ekonomický rozvoj, zaměstnanost, na obchodní a peněžní vztahy se zahraničím, na množství obíhajících peněz, na měnový kurz a na další ekonomické poměry v zemi.

Tyto vlivy modifikují finanční trhy, neboť jsou jim vlastní tržní cíle potlačovány a jsou jim předřazovány cíle jiné, netržní, mnohdy společensky nutné a potřebné, trhem nenahraditelné; v jejich plnění trh „selhává“. To nicméně neznamená, že by k modifikaci finančních trhů nedocházelo.

BANKA, BANKOVNÍ SEKTOR, BANKOVNÍ SYSTÉM V ČESKÉ REPUBLICĚ.

Banky jsou v rámci kategorizace finančních zprostředkovatelů řazeny mezi *depozitní a úvěrové instituce*.

Názory na **původ slova „banka“** nejsou jednotné. Některé zdroje jej vztahují k italskému rodu Medicejských na konec 13. století. Jeden z jeho členů na dřevěné lavici (latinsky „*il banco*“) půjčoval ostatním měšťanům ve městě a za své riziko nesplácení si počítal úrok. Měl již v té době k této činnosti několik pomocníků, kteří mu sbírali informace o potenciálních dlužnících, a riziko tak minimalizoval. Proč právě od „lavice“ název činnosti pochází, nikdo neví, ale zřejmě musíme vycházet z historických faktů – kdo měl ve 13. století v Evropě být i jen pár kousků nábytku, byl velký boháč; doba výroby nábytku ve velkém, a tudíž dostupného všem vrstvám, byla zatím v nedohlednu.

Toto vysvětlení původu slova banka však není jediné. Jiné zdroje uvádějí, že pravým původním významem **banka** je *hromada* nebo *kupa*, přičemž toto slovo bylo použito v přeneseném významu, aby znamenalo společný fond nebo společný kapitál tvořený příspěvky velkého počtu osob.

Historický vývoj obchodního bankovníctví

Dříve než se budeme zabývat **obchodním bankovníctvím** z ekonomického hlediska, zmíníme se ve stručném přehledu o hlavních meznících jeho historického vzniku a vývoje.

Bankovníctví má kořeny v odvětvích společenské dělby práce, která vznikla a postupně se rozvíjela již ve starověku. Ve slovnících se uvádí, že první informace o existenci *peněžníků* jsou z let 2780 – 2420 př. n. l. z **Egypta**, z let 1704 – 1662 př. n. l. z **Babylónie a Asýrie**. Činnost starověkých peněžníků spočívala především ve výměně a úschově peněz.

Historické prameny také hovoří o tom, že u starověkých národů se peněžními obchody zabývali *kněží*. Ve společenských útvarech té doby byli kněží jedinými vzdělanci, gramotnými a schopnými vést záznamy o přijatých, resp. vrácených vkladech. Kněží byli považováni za čestné a důvěryhodné osoby, jimž mohly být svěřovány cennosti. Rovněž chrámy a bohoslužebné svatyně byly pokládány za bezpečná místa pro úschovu peněžních pokladů. Byly dobře chráněny a bylo vážným zločinem znesvětit svaté místo. Nikdo se nesměl odvážit prolomit dveře chrámu a poškodit nebo zpusťošit kteroukoli část jeho interiéru pod trestem smrti.

S rozvojem společenských celků a jejich vzájemných směnných styků se zvyšovala potřeba peněžních služeb, zvláště platebních. Peněžnictví bylo postupně odnímáno z rukou kněží a stávalo se předmětem zvláštního obchodního odvětví, ačkoli ještě ve středověku se chrámy zabývaly peněžními záležitostmi, např. půjčkami, úroky.

Peněžní půjčky na zástavy movité i nemovité byly zpočátku poskytovány jen výjimečně vedle **vkladových** (depozitních) a **směnárenských operací**. Půjčky byly drahé, zúročitelné vysokými sazbami (lichvářskými). Důležitou činností peněžníků bylo zprostředkování plateb, zvláště do jiných zemí. Peněžníci vydávali pověřující listy a dokumenty určené svým obchodním partnerům, peněžníkům v zahraničí, aby placení provedli na jejich účet. Tím se usnadnilo placení hotovými penězi, které bylo spojeno s nebezpečím ztráty, krádeže či loupeží, ale i s obtížemi při směňování různorodých peněžních platidel, mincí. U Římanů v období pozdní republiky a v době císařské přijímali peněžníci vklady na běžné účty a spravovali pokladní hotovosti bohatých občanů.

Nejúspěšnějším obdobím rozvoje **středověkého peněžnictví** bylo 11. a 12. století n. l., kdy vzrůstaly objemy peněžních operací a majetek peněžníků. V Itálii vznikla svobodná obchodní střediska, Florencie, Benátky, Janov, Milán a další. V Lombardii a v sousedních krajích převzali italští kupci do svých rukou peněžnictví ve střední a západní Evropě. Z té doby také pocházejí názvy „*lombard*“ pro půjčky na movité zástavy, název ulice „*Lombard Street*“ v Londýně.

Jak na jihu, tak i na severu Evropy, v Amsterdamu, Hamburgu, vznikaly a rozvíjely se téměř souběžně ve 12. až 13. století nové peněžní instituce. Jejich původní směnárenské a depozitní operace se postupně rozrůstaly ve **zprostředkování vnitřního a mezinárodního obchodního a platebního styku**. Vznikaly různé formy, v nichž se realizovaly peněžní funkce. Rozvíjela se široká paleta dlužnických a věřitelských vztahů a operací, které významně přispívaly ke zpružnění obchodního mechanismu i k rozvoji ekonomických potenciálů obchodujících zemí. Utvářely se kategorie úvěru, dluhu, úroku a jejich odvozenin a s nimi spojené peněžní instrumentarium. Důležitým nástrojem platebního a úvěrového styku byla směnka, „*lettera di cambio*“. Žirové zprostředkování plateb se rozšířilo po celé Evropě v důsledku nejistoty a rozvratu směnných poměrů, zvláště spojených se znehodnocováním státovek. V tom i později vynikali peněžníci z Janova, zvláště na počátku novověku.

Avšak již v předchozím období byly operace peněžníků, kteří často pocházeli ze zlatníků, nepostradatelné na místech trhů a křižovatkách obchodních cest, zejména zámořských. Na zkoušení a směňování mincí navázalo uschovávání depozit za poplatek. **Zlatníci, peněžníci a směnárníci** museli vzhledem ke své profesi také disponovat *bezpečnostními schránkami*. Zkušenost je poučila, že uložená depozita nejsou vyzvedávána najednou, a tak nejprve tajně a později se svolením věřitelů se peněžní depozita půjčovala za úrok, na němž se věřitelé podíleli. Ještě v 17. století fungovali zlatníci jako bankéři.

Peněžní instituce, které vznikaly od 12. století, měly také vymanit podnikatele z vlivu lichvářského úvěru, charakterizovaného vysokou úrokovou sazbou (100 % i vyšší), což brzdilo produktivní investování. Přestože státy v období absolutní monarchie vydávaly zákony, jimiž omezovaly výši požadovaných úroků z půjček, monopolní (výsadní) postavení lichvářů jako půjčovatелů či věřitelů podlamovala jejich účinnost. Pro rodící se průmyslový kapitál byla lichva překážkou, neboť vysoké úroky pohlcovaly téměř celý zisk, dlužníci se dostávali do závislého postavení vůči věřitelům a byli nuceni přistoupit na jakékoli jejich podmínky. Překonat působení lichvářského úvěru bylo možné jen ekonomicky, činností peněžníků provozované na tržních principech.

Peněžní obchody na tržním základě zpočátku provozovali jednotlivci, resp. bankéřské rodiny, např. v Itálii Bardi, Peruzzi, Medici, Centurioni, Grimaldi, Vivaldi, v Německu Fuggerové. Později vznikly také veřejné a polo veřejné banky. Například v Benátkách a v Janově to byla úvěrová sdružení zakládaná ve 12. a 13. století n. l., v roce 1401 v Barceloně; v roce 1402 byla založena ve Frankfurtu nad Mohanem městská banka Wessil; v roce 1408 to byla městská banka v Janově, Casa di S. Giorgio, banka svatého Jiří, první banka pro správu státního dluhu, jíž byly přiděleny také určité státní důchody na zajištění a zúročení státního dluhu.

V Benátkách byly zakládány záhy **soukromé depozitní banky**, které již také vydávaly bankovky svého druhu. Se svěřenými penězi se pouštěly do odvážných spekulacních obchodů, posléze se často staly nesolventními. To zavedlo důvod k založení dvou **státních bank**: Banco di Rialto ke konci 16. století a Banco del Giro počátkem 17. století, která trvala až do roku 1806. Také tyto banky hlavně shromažďovaly depozita a prováděly žirové platby.

V Holandsku se stala v 17. století nejznámější Amsterdamsche Wisselsbank, založená 1609, v Německu Hamburger Bank založená v roce 1619. Jejich proslulost spočívala v tom, že obě zavedly zvláštní bankovní měnu, aby se obešlo placení ve znehodnocujících se státovkách. Amsterdamsche bank zanikla koncem 18. století, když invaze francouzských republikových vojsk způsobila v Nizozemí všeobecný hospodářský převrat. Hamburger Bank se udržela až do konce 19. století (1876), kdy se stala filiálkou jiné německé banky.

Hamburger Bank jako žirová banka je pozoruhodná tím, že na základě depozit stříbra vedla běžné účty obchodníkům i jiným vkladatelům a převody v účtech zprostředkovávala jejich platby a inkasa. Její početní jednotka byla „mark banco“ reprezentující 8,05 g ryzího stříbra. Podle tehdejšího směnného poměru to bylo 1,5 říšské marky (0,5 tolaru). Peníze však byly pouze zúčtovacími penězi, neměly jinou podobu. Nicméně to byl zajímavý a zdařilý pokus konat platby ve spolehlivých penězích neměnicích svou hodnotu, pokud se nemění hodnota měnového kovu. Tím se měly eliminovat negativní dopady neustálených měn, které se stále znehodnocovaly. Na obdobných principech prováděla zúčtování také banka amsterdamská.

Ve Francii se vyskytly bankovní domy, které si kladly za cíl své činnosti zprostředkování velkých objemů produktivního a spekulacního úvěru. Z tohoto hlediska je zvláště nechvalně proslulá banka skotského finančníka Johna Lawa (1671 – 1729), založená v roce 1716 jako Banque générale. Banka měla formu akciové společnosti privilegované státem. Vydávala peníze s nízkým kovovým krytím, které měly přispět k splacení dluhů tehdejšího státu. Rokem 1720 však všechny podniky J. Lawa vykázaly úpadek, včetně banky samé. Jiným záporně končícím pokusem ve Francii bylo založení tzv. cedulové banky Caisse d' escompte v roce 1776. Jejího úvěru státní správa zneužila; banka záhy zanikla v roce 1793.

Britské bankovníctví se vyvíjelo poměrně odděleně od kontinentální Evropy. Zprávy o počátcích peněžnictví v Británii sahají do doby normanského podrobení země. V 11. až 12. století normanští panovníci, kteří vládli na britském území, založili v hlavním městě Anglie mincovnu. Peněžní obchody svěřili do rukou Lombardů, kteří přišli z Itálie a usadili se v londýnské City, v ulici dodnes nesoucí název Lombard Street.

Až do té doby byli v Británii hlavními peněžníky Židé. Spravovali peněžní jmění svých zákazníků a poskytovali jim půjčky. Takové půjčky však neměly obchodní anebo výrobní účel; šlechta je používala k pořizování svých soukromých armád a k financování přípravy křížové války. Vzhledem k tomu však návratnost půjček byla nepatrná, a proto byly vysoce úročeny, měly lichvářský charakter. Zákaz kanonického práva přijímat úroky z půjček pro Židy neplatil (tento zákaz razili středověcí církevní dogmatici, zvláště Tomáš Aquinský, 1225 – 1274). Tito půjčovatelé peněz za lichvářské úroky se stali velmi nepopulární, a proto je panovník Eduard I. (1272 – 1307) vyhostil v roce 1290.

Během následujícího století však jako lichváři působila města, která nadále pobírala lichvářsky vysoké úroky, ačkoli to vláda zákonně zakázala. Tlak nastupujícího průmyslového rozvoje na potřebu velkých objemů kapitálu byl velmi silný. Spolu s touto potřebou ovšem sílil požadavek na řízenou kontrolu úrokových sazeb. Měšťanstvo se stále více zajímalo o státní záležitosti, stoupal význam měst a upevňovala se pozice zastupitelského stavovského zastoupení, parlamentu. To mělo značný politický vliv i na hospodářství, a peněžnictví (mimo jiné). O Eduardu I. je z historických pramenů známo, že provedl řadu zásadních hospodářských úprav.

Po vyhoštění židovských peněžníků se jejich činnosti ujali Lombardané, kteří zavedli v Londýně zvyklost zasedat „u lavice“ (on a „banca“), kde provozovali své transakce. Pokud se obchodování nedařilo, lavice byla zničena (z toho je odvozen „bankrupt“, úpadek, bankrot). Lombardané zaměřili své směnářské a úvěrové obchody na kupce v Londýně i na další obchodníky. Své finanční metody přenesli jejich prostřednictvím do mezinárodního obchodu; zejména se rozšířilo vyrovnávání plateb mezi Británií a kontinentem pomocí směnek.

Forma bohatství se postupně měnila – původně převažovala půda vlastněná šlechtou, s rozvojem měšťanstva, obchodu, řemesel a posléze počátků průmyslové výroby nabývalo bohatství podobu zboží a hotových peněz kupců a výrobců. Londýn byl obchodním centrem země. Bohatí a mocní londýnští podnikatelé krátkodobě ukládali své poklady v mincích a neraženém kovu u mincovny v Toweru (Tower of London). Důvěra v bezpečnost této úschovy byla ovšem čas od času narušována tím, že vládci Anglie mající vždy nouze o prostředky financování válečných střetů, zejména s Francií, se různými cestami uložených peněz zmocnili. Např. Karel I. (Stuartovec, vládl v letech 1625 – 1649) zabavil v roce 1640 formou zdanění značnou část těchto pokladů. Jejich uvolnění bylo vázáno na to, že určitá částka, Lstg 40 tisíc, musela být poskytnuta králi jako půjčka. A tak Tower přestal být spolehlivým depozitním místem, kupci a ostatní vlastníci pokladů museli hledat jiná bezpečnější místa.

Bylo jakoby samozřejmé, že funkce depozitorů se ujali **zlatníci**. Byli zvyklí udržovat cennosti potřebné pro svou výrobní a obchodní činnost. Ti byli ovšem již nejen depozitory, ale stali se velmi záhy již skutečnými bankéři v moderním smyslu toho slova.

Jejich prvotní funkce byla pečovat o depozita svých klientů a výměnou jim vydávat potvrzení o přijetí uložených peněz. Velmi brzy se rozšířilo, že je rychlejší a snazší pro dlužníka předat věřiteli tuto potvrzenku, než vyzvedávat své hotovostní peněžní úspory a platit jimi svůj dluh. Tyto potvrzenky byly předávány z ruky do ruky jako hotovostní peníze. Zároveň se ustálila zvyklost vystavovat je jako splatné na držitele, proplacitelné držiteli.

Zlatníci také rychle pochopili, že díky placení mezi dlužníky a věřiteli neustálým předáváním potvrzenek o příjmu peněžních depozit, je zcela nepravděpodobné, aby poklady u nich uložené byly všechny vyzvednuty naráz, v jediném časovém okamžiku. Proto bylo pro ně poměrně spolehlivé zapůjčit část depozit jiným subjektům, zpravidla jako zápůjční kapitál, a spolu s jejich splácením vybírat úrok. Zlatníci začali vzájemně soutěžit o příliv depozit a namísto účtování nákladů za úschovu fondů svým zákazníkům jim úroky nabízeli a platili. Tím se snažili přilákat a soustředit co nejvíce fondů, depozit, která byla zdrojem jimi poskytovaných půjček.

Vývoj forem **bezhotovostního placení** se rozšířil o písemné příkazy zákazníka na zlatníka, jimiž zákazník požadoval, aby zlatník zaplatil určitou částku peněz jmenovanému příjemci; tyto příkazy se staly základem šeku a posléze i složitějšího dokumentu, směnky cizí. Na ně pak navazovaly různé způsoby plateb a obchody s těmito dokumenty.

Nicméně britské bankovníctví ve svých počátcích bylo poměrně malé v porovnání s ostatními podniky. Zlatníci v 15., 16., ale i v 17. století, kteří se stávali bankéři, byli ekonomicky slabí a vystavení výkyvům ekonomických cyklů spolu se svými zákazníky. Byli to zpočátku jen jednotlivci anebo jen málo početná partnerství, uzavíraná bez uplatnění principů omezeného ručení na závazky podniku. Ještě v 17. století bylo bankovníctví stále nevelké, ačkoliv banky působily v pevně propojeném okruhu. Banky ovládaly techniku úvěrové kreace, byť formami a četností na nižším stupni. Moc bank měla poměrně úzké a nepřekročitelné hranice. Přesto se bankovní odvětví jevílo jako nejvíce životaschopné a nejvýnosnější podnikání té doby.

Během období Commonwealthu, zejména za vlády Karla II. (Stuartovec, vládl v roce 1660 - 1685), se stalo bankovníctví velmi výnosným. Avšak stálé stížnosti na vysoké úrokové sazby vedly k tomu, že byla uzákoněna 6% úroková míra. Zlatníci monopolizovali bankovní obchody, i když historické události poněkud oslabily důvěru v jejich stabilitu: když v roce 1667 kotvila holandská flotila na Temži a hrozila útokem na Londýn, nastal „*run*“, nápor na výběr depozit. Bankéři - zlatníci - začali odkládat platby a vracení depozit. V roce 1672 propukla finanční krize, které postihla bankéře i jejich zákazníky. Byl to počátek třetí anglo-nizozemské války. Panovníci a jejich ministři stále častěji pokládali za nezbytné vypůjčovat si v londýnské City při vysoké úrokové sazbě, což opět vyvolalo zastavení plateb bankami.

Revoluce v roce 1688, nástup vlády Viléma III. Oranžského (1689 - 1702) upevnily postavení měšťanstva, zakotvily parlamentní monarchii. Posléze došlo k založení Anglické banky v roce 1694 po mnoha složitých jednáních a událostech, jež tomu předcházely. Hlavním důvodem, který k tomu vedl, byla potřeba válečných půjček vlády, jež měly být poskytovány již řádnými ekonomickými způsoby; ale to je již jiná tematika, ačkoli otevírá nové a významné období v rozvoji bankovních soustav.

Exkurs do počátků historie britského bankovníctví lze uzavřít konstatováním, že průmyslová revoluce přispěla významně k jeho rozvoji a rozvoji moderních bankovních obchodů. Mimo oblast londýnské City začaly vznikat banky, nikoli již jako specifické obchody zlatníků, ale jako odnože obchodního podnikání. Kupci začali vstupovat do oblasti bankovníctví jako malé soukromé podniky. Do roku 1750 byl založen jen jediný bankovní dům mimo Londýn, přičemž v Londýně samém jich bylo v tomto období méně než třicet; v roce 1800 se jejich počet blížil sedmdesáti.

Devatenácté století vůbec přineslo mnoho progresivních změn do rozvoje bankovníctví, například rozšíření kapitálové základny obchodních bank v podobě akciových společností, racionální bankovní zákonodárství, zvýšení zkušeností bankéřů jak zvládat rizika a snížit citlivost bankovního sektoru na místní podmínky hospodářství, jeho úspěchy a neúspěchy, působení a regulace bankovníctví centrální bankou a jiné. To ovšem platí nejen o Británii, ale v modifikované podobě o celém evropském kontinentu.

Britské bankovní zkušenosti sehrály jednu z nejvýznamnějších rolí v historii rozvoje ostrovní říše, o které řadu desetiletí platilo, že „nad ní slunce nezapadá“. Mnohé z těchto tradic přetrvávají v britské ekonomice doposud, byť ve zcela zmodernizované podobě. V britské bankovní soustavě je zcela ojedinělým způsobem spojena minulost se současností i tendencemi budoucího vývoje (na to má nesporně vliv také postavení Spojeného království ve světové ekonomice, na němž se bankovníctví významně podílelo).

Bankovníctví institucionalizovalo konkrétní historické formy peněžních funkcí, zejména úvěrových. Soustava těchto funkcí, úvěrových institucí či útvarů, tvoří svým způsobem zcela samostatnou, autonomní „sub množinu“ celé „množiny“ tržního hospodářství. Je nezastupitelným činitelem vzájemné interakce peněžní a reálné (fyzické) stránky ekonomiky. Pro bankovní transakce je typická vysoce aktivní působnost bankovních subjektů se specifickými důsledky jejich činností. Banky nejsou jen pouhými prostředníky na finančních trzích. Jejich transakce uvádějí do pohybu velké objemy peněžních a kapitálových fondů, podněcují dynamiku a účinnost těchto pohybů, jejich intenzitu, sílu i mohutnost.

Rozvoj bankovníctví postupně vedl k různě strukturovaným soustavám. Ve většině zemí se v současné době ustálil tzv. **dvoustupňový systém** tvořený sítí obchodních bank a bankou centrální, zpravidla jedinou. Centrální banka plní makroekonomické funkce: řídí měnovou politiku, je bankou státu a bankou bank, včetně dohledu nad činností celého bankovníctví. Obchodní banky poskytují bankovní služby svým klientům na podnikatelském základě.

Vývoj bankovní soustavy na území České republiky

Naše země představovala v oblasti bankovníctví určitou periferii. Do příchodu Habsburků na český trůn banky v Čechách téměř neexistovaly. Vyskytovaly se tu spíše směnárenské domy a lze doložit řadu židovských rodin, které se zabývaly finančnictvím. V Českých zemích začínají působit první banky až na počátku 19. století. Z iniciativy české aristokracie byla v roce 1824 založena v Praze **Česká spořitelna**, v roce 1847 zahájila svou činnost v Praze filiálka rakouská **National Bank**. V roce 1868 byla založena **Živnostenská banka pro Čechy a Moravu**, která se zaměřila na financování malých a středních podniků.

Především pro drobné střadatele a zájemce o malé úvěry měla velký význam **spořitelni a úvěrová družstva**, která začala vznikat na území dnešní České republiky od 50. let 19. století. Jejich významným propagátorem byl zejména **František Cyril Kampelík** (1805 – 1872), český lékař, národohospodář a spisovatel (podle něho se vžil pro záložny název „*kampeličky*“). K největšímu rozmachu kampeliček došlo v období od konce 19. století

do 50. let 20. století. V období před první světovou válkou bylo v českých zemích přes 5 000 záložen.

Pro shromažďování úspor drobných střadatelů měl velký význam také tzv. **Poštovní spořitelní ústav**, který byl ustaven v roce 1883. Jeho pobočkami byly poštovní úřady, což se v praxi ukázalo jako velmi úspěšné a prozíravé řešení. V roce 1890 zahájila svou činnost nevýdělečná veřejná instituce **Zemská banka Království českého**, která se stala ústřední bankou celé úvěrové soustavy českých zemí. Od roku 1865 poskytovala stavební úvěry nově vzniklá **Hypoteční banka království českého**. Obě banky poskytovaly dlouhodobé úvěry, zatímco kaspeličky poskytovaly střednědobé a krátkodobé úvěry.

Ve druhé polovině 19. století se díky liberálním požadavkům na zakládání bank zrodila celá řada nových bankovních domů, ale část z nich brzy doplatila na neobežretné chování. Bankovní sektor byl ovlivněn zvláště burzovním krachem v roce 1873, který výrazně dopadl na burzu ve Vídni a vlivem velmi těsného propojení habsburské monarchie s centrem Čech se okamžitě projevil také na pražském peněžním a kapitálovém trhu.

Na počátku 20. století se české bankovníctví vyvíjelo relativně úspěšně. To samé platilo i v období 1. světové války.

Další formování bankovního sektoru v Českých zemích bylo výrazně ovlivněno **vznikem Československé republiky** v roce 1918. Nový stát musel urychleně řešit také finanční problémy, jako je budování měny nového státu a měnová odluka.

V letech 1918 – 1919 převzala nově vzniklá Československá republika soustavu obchodních bank z Rakousko-Uherska. U bank, které byly z větší části v rukou zahraničních vlastníků, docházelo k jejich repatriaci, tzn. nucenému odkupu a převzetí většiny kapitálu českými firmami, osobami a institucemi. Hlavní roli hrála v ČSR od počátku **Živnostenská banka**, která měla napojení na velký český průmysl a expandovala i do zahraničí, především na Balkán.

Zásadní změnu pro bankovní sektor přineslo zřízení centrální banky, která zahájila svoji činnost 1. dubna 1926. Její funkci upravil zákon, kde bylo uvedeno její jméno **Národní banka československá** a určeny i její hlavní úkoly, tj. výhradní právo vydávat bankovky a udržovat směnný kurz k zahraničním měnám.

Velká hospodářská krize v letech 1929 – 1933 se v českém bankovním sektoru neprojevila tak destruktivně jako v některých sousedních zemích. Bankovní soustava byla relativně rozsáhlá, složitě strukturovaná, ale plně funkční. Svědčí o tom i přehled struktury peněžních ústavů v posledním konsolidovaném předválečném roce 1937, kdy u nás fungovaly tyto skupiny peněžních ústavů:

- centrální banka: Národní banka československá,
- obchodní banky (počet: 102),
- spořitelny (352),
- hospodářské záložny (174),
- občanské a hospodářské záložny (1 983),
- kaspeličky (4 432).

V období okupace se počet bank podstatným způsobem snížil. Akciový kapitál většiny českých bank se dostal pod kontrolu německých vlastníků a tam, kde to nebylo možné (např. pro velký rozptýl vlastnictví), se přikročilo k násilné likvidaci. Některé banky, zejména ty s židovskými majiteli, byly zavřeny, ostatní fungovaly dále v režimu dohledu říšských finančních poradců. V této souvislosti je vhodné připomenout význam pražské židovské **rodiny Petschků**, kteří po léta patřili k předním bankovním domům. Tato rodina jako mnohé jiné skončila v koncentračním táboře a z bankovního paláce se stala proslulá gestapácká mučírna.

Po válce byly některé banky v souladu s Košickým vládním programem a Benešovými dekrety zlikvidovány. Šlo především o banky s německým a kolaborantským kapitálem a vedením. Velké akciové banky byly v říjnu 1945 převedeny na národní podniky. Počátkem roku 1948 došlo na základě rozhodnutí vlády k opatřením, která vedla k **centralizaci bank poskytujících služby provozního úvěrování**. Jejich počet se na území Čech a Moravy snížil na tři banky (Živnostenská banka, Legiobanky a Moravská banka) a na Slovensku na dvě. Po únorových událostech došlo k další centralizaci provozních bank, kdy na území dnešní ČR a Slovenska zůstalo po jedné bance (Živnostenská banka a Tatrabanka). Kromě toho zde působila Investiční banka, Poštovní spořitelna a více než 700 lidových peněžních družstev.

Další reforma se uskutečnila 1. dubna 1950, kdy byla ze zákona zřízena podle vzoru Sovětského svazu nová **monobanka** pod názvem **Státní banka československá** (SBČS, z původní Národní banky československé), která do svých funkcí zahrнула funkci centrální banky (emisní funkce), banky provozního úvěrování a současně i ústředny veškerého zúčtovacího a platebního styku. Národní banka československá a slovenská Tatrabanka byly uvedeny tzv. právně do klidu. **Živnostenská banka** se zaměřila pouze na agendu platebního styku se zahraničím pro soukromou klientelu. V činnosti zůstala i **Investiční banka**, která byla začleněna do SBČS až v roce 1958. Roku 1965 vznikla **Československá obchodní banka**, do které se ze Státní banky československé převedla agenda mezinárodních plateb a zúčtovací a úvěrový styk podniků zahraničního obchodu.

Na počátku 50. let se činnost lidových peněžních družstev soustředila pod **Státní spořitelnu**, která se od roku 1969 v rámci federalizace státu rozdělila na dva subjekty, **Českou státní spořitelnu** a **Slovenskou státní spořitelnu**.

V rámci **reformního úsilí** v roce 1968 vzrostla **snaha vrátit bankovní systém do standardní dvoustupňové soustavy**, avšak nové konzervativní vedení KSČ tento pokus brzy ukončilo a stav se vrátil do původní podoby. Toto úsilí pak bylo obnoveno v rámci ekonomických reforem připravovaných na konci 80. let 20. století; události listopadu 1989 pak tento proces ještě urychlily a prohloubily.

Ve druhé polovině 80. let došlo **ke změně bankovního systému**. Byly prosazeny návrhy zákonů, které zahrnovaly zejména institucionální oddělení centrálního a emisního bankovníctví od bankovníctví obchodního, zrušení přímého řízení bank státem, možnost vzniku nových bank jako podnikatelských subjektů a další.

Po roce 1989 postupně vznikl trh cenných papírů. Byla zřízena **Burza cenných papírů Praha** a další trhy cenných papírů, zejména tzv. **RM-SYSTÉM**.

V roce 1989 byly přijaty také dva nové zákony upravující oblast bankovníctví, a to *zákon o Státní bance československé* a *zákon o bankách a spořitelnách*. Oba zákony vstoupily v platnost k 1. 1. 1990 a vytvořily základní právní rámec pro fungování **standardního moderního bankovního systému**. Přinesly ale také významné změny institucionální – Státní banka československá byla ponechána jako výhradně emisní, centrální banka státu. Ze sítě Státní banky československé byly zákonem vyčleněny tři nové univerzální obchodní banky, které měly postavení státních peněžních ústavů, a to **Komerční banka** na území ČR, **Všeobecná úvěrová banka** na území Slovenska a **Investiční banka** (ta převzala licenci původní Investiční banky). Byly zachovány **Česká státní spořitelna**, **Slovenská státní spořitelna**, **Československá obchodní banka** a **Živnostenská banka**. Zároveň byly upraveny podmínky pro vznik nových soukromých bank. V letech 1990 až 1992 jich vzniklo několik; prvním soukromým bankovním subjektem byla **Agrobanka**. Byly rovněž zřízeny dvě specializované banky, a to **Českomoravská záruční a rozvojová banka**, akciová společnost, a **Konsolidační banka**, státní peněžní ústav.

Prudký rozvoj komerční bankovní soustavy bez dostatečných zkušeností s řízením rizik a regulací bankovního systému vedl v 90. letech k **problémům s návratností poskytnutých úvěrů**, a tím i k ekonomickým problémům některých komerčních bank, které se ani pomocí různých stabilizačních programů nedařilo dořešit. Část problematických úvěrů byla převedena do speciální Konsolidační banky (později Konsolidační agentury), některým bankám byly odebrány bankovní licence a po roce 2000 se přistoupilo k **privatizaci polostátních bank za pomoci zahraničního kapitálu**. Tím se v prvním desetiletí 21. století podařilo naši bankovní soustavu výrazně stabilizovat, takže dobře obstála při finanční krizi v letech 2008 – 2009.

V roce 1993 došlo k rozdělení Československa a s tím spojenému oddělení měn nových států a k rozdělení jejich bankovních soustav, vznikla **Česká národní banka**. Na začátku roku 1993 vznikla nová česká měna a docházelo k dílčím změnám a posunům. Patřilo mezi ně zavedení **stavebních spořitel** (určených k podpoře bytové výstavby), **zvýšení minimální výše základního kapitálu bank** na 500 mil. Kč, korporativní **pojištění vkladů**, zavedení **hypotečního bankovníctví** (určeno k podpoře stavební činnosti) a zavedení instituce **spořitelních a úvěrových družstev**.

Dvoustupňový bankovní systém

Dvoustupňový bankovní systém je charakteristický pro většinu tržních ekonomik. Tento systém funkčně odděluje *centrální* a *obchodní bankovníctví*.

Centrální banka pak až na výjimky neprovádí činnosti, které spadají do kompetence působnosti obchodních a dalších bank. Centrální banka zde především:

- neúvěruje podnikový (podnikatelský) sektor,
- neřídí přímo činnosti ostatních bank.

Obchodní a další banky zde oproti jednostupňovému systému podnikají s penězi za účelem zisku (neboli maximalizaci tržní ceny svých akcií) v širokém rámci, daném pravidly regulace a dohledu. Banky nejsou ve svém rozhodování omezovány žádnými plány a jsou v zásadě zcela samostatné při svém vlastním rozhodování. Tím je také dáno, že činnost a výsledky hospodaření ovlivňují jejich existenci a případný bankrot banky není vyloučen.

Pro dvoustupňový systém je typický vyšší počet obchodních a dalších bank. V některých zemích, jako je například Německo, můžeme mluvit dokonce o třístupňovém bankovním systému, kdy centrální banka je opět prvním stupněm a obchodní bankovníctví se dělí na druhý a třetí stupeň. Obchodní a ostatní banky jsou ve třetím stupni a jejich hlavní centrály vytvářejí stupeň druhý. Funkčně se ale tento systém chová stejně, jako kdyby to byl dvoustupňový